

הלכות מעשיות לבחירת ארבעת המינים

לבני ספרד ואשכנז

הרב יעקב שכנזי

בחיבור זה הובאו ההלכות המצויות לבחירת ארבעת המינים מהודרים, ובתוכו שזורות הוראות ממרן גדולי הדורות זצ"ל, וביניהן הוראות שנמסרו בעל פה ממה שלא נכתב בספרים, ומה שנהגו להורות למעשה בהלכות אלו, בשילוב עצות מעשיות ובירור המציאות הקשורה להלכה.

תוכן וסדר החיבור

- הלכות כלליות לקניית ארבעת המינים.
- הלכות ארבעת המינים על סדר: אתרוג, לולב, הדס, ערבה.
- דרך שמירת הארבעת המינים במשך החג.
- מילואים.
- **פרק חדש:** דרך בדיקת הד' מינים.
- **נספח חדש ומקיף,** בו הובאו תמונות שונות להכרת פגעים באתרוג, והגדרות הלכתיות בארבעת המינים.
- סגולות ותפילות.

חלק מהמעלות שבחיבור זה

- מתמצת בתוכו את כלל ההלכות המעשיות בשפה ברורה וקלילה, שעל ידי הלימוד בו יהיה ניתן להקיף את כלל השאלות המצויות בהלכות אלו בזמן קצר.
- ניתן דגש רב על החלק המעשי - דרכי הזיהוי של הפסולים השונים.
- הובאו שיטות הפוסקים השונות עם הכרעת ההלכה למעשה, בתוספת הערות ומקור ההלכה, שבכך יוכל הלומד להרחיב את היריעה.
- שזור בתמונות רבות חדות וברורות, שעל ידי כן יהיה ניתן לזהות באופן מוחלט את הפסולים השונים. וביניהן תמונות שיש בהן כעין "שימוש" בד' המינים, להכרת פגעי החרקים למיניהם, אקריות שונות, נזקי הטריפס, נזקי ציקדה, נזקי עלים, שפשוף הענף עם האתרוג, דוגמאות להימנע בלולב, זיהוי לולב שיש בו שתי תיומות, זיהוי נקטם בלולב, והסבר השיטות השונות בביאור מהו הדס משולש.
- נוספו גם הגדרות הלכתיות בדברים הסבוכים, דירוג מהו בכלל 'מהודר' ומהו בכלל 'כשר'.
- בסוף כל פרק הובא מדרך תמצית, בו נכתבו הנקודות עליהן יש להקפיד בבחירת הד' מינים.
- נקודות לעיון, בהן הורחבה היריעה לבאר דברים השנויים בספק, וכן נתבאר דין אתרוג שיש בו שיפוע ע"ג שיפוע (אתרוגי גארטל), מהם הדסי רש"י, ועוד, מופיעים תחת פרק הנקרא 'מילואים'.
- **חדש!** פרק מעשי באופן בדיקת הד' מינים, בדגש על הנקודות ההלכתיות הטעונות הבחנת מורי ההוראה, בשילוב תמונות להבנת הדברים.

הלכות מעשיות לבחירת ארבעת המינים

בתוספת עצות מעשיות
ובירור המציאות הקשורה להלכות

מאת
הרב יעקב שכנזי שליט"א

נערך עם הערות פתחי הלכות
ע"י הצב"י אריאל שרגא

תשרי תשפ"ה
מהדורה שניה מתוקנת עם הוספות
תשרי תשפ"ז

ומהודר. ואם היה רואה אתרוג מורכב, מיד היה מבחין בו וקובע "זה מורכב".

ומכל מקום בזמננו שהתחכמו החקלאים (עיין אגרות חזו"א ח"א אגרת קצא) והצליחו להרכיב אתרוגים באופן שאין ניכר עליהם כלל שהם מורכבים, כתבו הפוסקים^ח שאין לסמוך על מראה האתרוג כדי לקבוע אם הוא מורכב, וצריך ידיעה ברורה שאתרוג זה הוא ממטע מוסמך שיש עליו מסורת.

אתרוג שאין גידולו נאה, ואינו מהודר

צורת האתרוג ומהו גידול נאה

ד. אתרוג שהוא עגול ככדור או שגדלו בדפוס עד שנעשה צורה אחרת, פסול^ט.

לאחר שברור שהאתרוג כשר^ה, הדבר הראשון שעליו צריך להסתכל, הוא

אתרוג עגול ככדור ופסול

• פתחי הלכות •

ח. משנ"ב (סי' תרמח ס"ק עד), חזו"ע (עמ' רכג), אורל"צ (ח"ד פל"ה ה"ז). ועיין בחזו"ע (עמוד רלג) שהביא בשם שו"ת נפש חיה (או"ח סי' ד) והגאון ר' שלמה זלמן בהר"ן שהעדר הסימנים באתרוג שאינו מורכב, אינו ריעותא.

ט. שו"ע סי' תרמח סעיפים יח-יט.

י. כתב הגרד"ש אייבשיץ בשו"ת כד הקמח (סי' כג) שעיקר ההידור הוא אם אין בו שום חשש פסול ואח"כ משגיחין בהדרו בתוארו ובמראהו.

וע"ע בחזו"ע (עמ' רמד) שכתב שאם יש לפניו שני אתרוגים, האחד כשר בודאי ואינו מהודר כל כך, והשני ספק מורכב והוא מהודר ביותר, כשיברך "על נטילת לולב", יקדים לנטול האתרוג הכשר בודאי ואחר כך המהודר שהוא ספק מורכב. אולם באורל"צ (ח"ד פל"ה ה"ח) כתב: יברך על האתרוג המהודר וספק מורכב, ומיד לאחר מכן יטול גם את האתרוג השני.

גידול נאה. רחב מלמטה ויש לו חוטם בחלקו העליון, וראוי לחזר אחר אתרוג הנאה בגידולו

שיהיה לו גידול נאה, והכוונה, שיהיה רחב מלמטה עד לפני כהשליש העליון ומשם משתפך לכל צדדיו כלפי מעלה ונעשה צר, ולא שהוא צר מלמטה ורחב באמצעיתו ושוב נעשה צר בשליש העליון, דאתרוג כזה אינו נאה בגידולו.

וכן ראוי להדר שיהיו בו שקיעות ובלטות ושיהיה העוקץ שוקע^א.

וראינו לכמה מגדולי הדור מבני ספרד שלקחו אתרוג, שגם יש לו חוטם ארוך, וזהו הידורו^ב.

• פתחי הלכות •

יא. בתשובות ונהגות (ה"ג סי' קפא) כתב: הידור באתרוג שיהיו בו בליטות ושקיעות, וכן העוקץ יהא שקוע אף שאינם אלא סימנים לכשרות האתרוג, נראה שזהו גופא הידור באתרוג שסימניו יהיו ניכרים וזהו הידור.

יב. מהו החוטם: ראה שו"ע (סי' תרמח סעי' ט) שכתב שהחוטם הוא "ממקום שמתחיל להתקצר ולהתחדד כלפי ראשו".

החתם סופר בחידושו (סוכה לה ע"ב, ד"ה ועל) ביאר על פי רש"י: חוטמו היינו ממקום שמתחיל לשפך ונעשה כמגדל, משם ואילך מתקצר והולך למעלה. ויש סוברים דרך אותו ההיקף מיקרי חוטמו, אבל משמתחיל להתקצר אינו בכלל חוטמו, ויש ס"ל דכל המגדל נקרא חוטמו, וכן נוהגים בעלי ההוראה. ע"ש. ועי' ביאור הלכה (שם ד"ה ממקום).

דין נזקי הטריפס והציקדה, ראה בהערה^ל

• פתחי הלכות •

ל. הגדרת עלים: קשה להגדיר בכתב מהם כתמי עלים (בלאטלד), כיון שיש סימני מזיקים שנראים ככתמי עלים כמו סימני טריפס וציקדה, אבל העיקרון הוא ששפשוף עלה יכול להיות באתרוג בעודו קטן וכבר גדל כך, ונראה שהעלה כמו מתחת לקליפה.

טריפס זה מזיק שמוצץ את קליפת האתרוג ויש שחשבו שהמזיק מפריש את יציאותיו על הפרי. לפעמים ניתן לגרד בעדינות את נזקי הטריפס.

אם הטריפס תקף את האתרוג כאשר חנט, וגדל יחד עם סימני הטריפס, הרי שסימנים אלו הם נעשים חלק מהאתרוג, ולא ניתן להסירם.

ישנו מזיק נוסף הנקרא 'ציקדה', והוא מוצץ את האתרוג בין לוזי השמן שבקליפת האתרוג, ויוצר סימן שלפעמים נראה כמין כוכב, בחלק מן המקרים ניתן לגרד את הסימנים על ידי דבק בלו-טק או טיק-טק (כעין פלסטלינה) וכאשר האתרוג מצהיב לא נראה שום סימן. ורק מומחה יכול לעשות כן, שבהרבה מקרים מחסרים האתרוג ונפסל.

אם ישנם הרבה סימני ציקדה על האתרוג, כבר קשה להסירם, ובפרט אם תקפו את האתרוג בהיותו קטן וגדלו עמו.

אתרוג שנתקף בטריפס כאשר חנט, וגדל עם סימני הטריפס

אתרוג שנתקף בכמה וכמה ציקדות

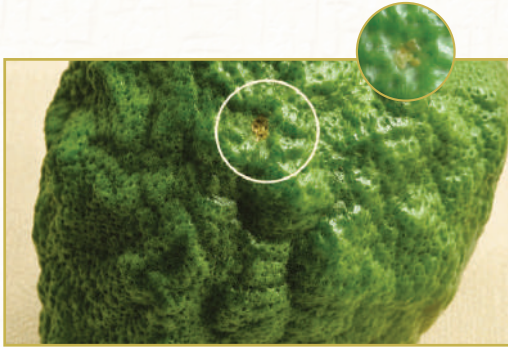

שפשוף הענף עם האתרוג

אתרוג עם עלים. עלים אלו אינם פוסלים את האתרוג, אך מורידים מעט מהידורו

• פתחי הלכות •

אתרוג ובו סימן ציקדה, הציקדה סוג של מזיק, שעושה סימן באתרוג. העולם רואה את כל הסימנים האלה כנזקי עלים

אתרוג ובו סימן טריפס. הטריפס הוא סוג מזיק העולה על האתרוג, העולם מחשיב סימן זה לנזקי עלים

סימן נוסף להבדל שבין סימני הטריפס לנזקי העלים הסימני העלים הם גושיים יותר מסימני טריפס שהוא אוורירי יותר.

באשר לכשרות אתרוג שיש עליו סימני טריפס או ציקדה - אין שייך לפסול שינוי מראה בצבע שמשאיירים, וכן אין שייך לפסול מצד חסר, שאינם מחסירים מאומה מהקליפה או מבשר הפרי. לעניין יבש כתב בקונטרס פגיעות וסימנים בארבעת המינים (עמ' 30) שיש לדון באתרוג שיש עליו סימני טריפס אם הוא בכלל אתרוג יבש, דמצד אחד לדעת הביכורי יעקב (בס"ק א) שייך יבש בגלד העליון, ומצד שני המשנ"ב לא הביא דברי הבכורי יעקב בזה. עוד הביא לדון מצד מנומר במראות כשרים דפליגי בזה הפוסקים. ע"כ. מאידך מורים רבים מכשירים אתרוג שיש בו סימני טריפס.

ולמעשה, לאחר הבירור עם המומחים הובאר לנו שהטריפס מוצץ רק מיץ מהגלד הירוק, ולכן נראה עיקר להכשיר, שאין שייך חסר במיץ. אך אין אתרוג הנגוע בטריפס מהודר, והכל לפי כמות ועומק הטריפס.

ולענין פגעי ציקדה כתב בקונטרס הנ"ל (עמ' 36) שכאשר הפגיעה תופחת ונוצר גובה יש לדון אם הוא בכלל חזזית. וכן שיש לדון מצד מנומר במראות הכשרים. ע"כ. ובספרו לקיחה תמה (פרק ציקדה) הכריע שכל שנוצר גובה ע"י הציקדה יש לפסול משום חזזית. מאידך מורים רבים מכשירים אתרוג שבו סימני ציקדה.

ולמעשה, לאחר הבירור עם המומחים הובאר לנו שהציקדה מוצצת מיץ רק מהקליפה, וא"כ אין שייך לפסול משום חסר. לכן נראה עיקר להכשיר, אך אין אתרוג הנגוע בציקדה מהודר, והכל לפי כמות וסימני הציקדה, שאם הציקדה גבוה מן האתרוג יש מקום לומר שהוא פסול מצד חזזית.

כפוף בראשו

יז. אם העלה האמצעי שהוא התיומת נכפף מאוד לאמצעיתו, פסול^{לג}.

תיומת שאינה ישרה (כויץ)

מה שישנם לולבים שיש שינוי בראשם כמו כפתור או שלשלת, בדרך כלל זה תלוי בזנים, אבל הוא גם פגם בתנאי הגידול. ובזן דרי פחות מצוי שיהיה בראשו שינוי. אבל גם בזן דרי שייך שיהיה ראשו נכפף מעט.

לולב שראשו כפוף מעט, כשר, אך ראוי שלא ליטלו

יח. אם נראים ראשי עליו בצורת זיג זג כמין שלשלת - כשר^{לג}.

כפוף (כפתור)

יט. אם ראשי עליו מתעגלים או מכופפים (ונקרא בפי העם "כפתור" או "קנעפל"), כשר, והרא"ש היה אוהב

לולב שיש בראשו שלשלת, כשר, אך ראוי שלא ליטלו

• פתחי הלכות •

לב. שו"ע הגר"ז (סי' תרמה סעיף יט). חזו"ע (הלכות לולב ה"ח).

לג. כתב באורל"צ (ח"ד פל"ב ה"ד): אם הכיווצים אינם בשדרה אלא רק בעלים, הלולב כשר. ולכתחילה ראוי שלא לצאת בו. בספר ארבעת המינים למהדרין (עמ' קכד) כתב בשם הגר"ח קנייבסקי שכל שאינו מתקפל ככפתור, הרי הוא עלה רגיל לכל דבר, וטעמו, הואיל ולא הוזכר אופן זה בפוסקים משמע שהרי הוא כעלה לכל דבר. ומכל מקום הוסיף שכל שהתכווץ באופן שפוגע ביופיו, יש בזה חיסרון של "זה אלי ואנוהו".

הימנק

כב. לולב שנותרהקו שני כפלי עלה התיזומת, כך שהם נוטים כל אחד לצד אחר, נקרא בלשון חז"ל (סוכה לב). "הימנק", ופסול. וי"א דלדעת השו"ע היינו דוקא ברוב כל העלים ^מ.

הימנק צד אחד הרבה אויר בין הכפלים

הימנק שנותרהקו כמחוגה

• פתחי הלכות •

מ. כתב השו"ע ס"י תרמה ס"ז שאם נותרהקו עליו זה מזה פסול.

וביאר המשנה ברורה (ס"ק לב), שלא נסדק העלה האמצעי עד השדרה, ואפילו נסדק רק מקצתו שמחמת נחלקה התיזומת דעת הרבה אחרונים שאין לפסלו, מ"מ כיון שנתרחב הסדק עד שנראה כשנים פסול. ע"כ. ועוד הביא בשער הציון (אות לב) שאפילו רק העלין שאצל התיזומת העליונה נחלקו עד שנראו כשנים, יש פוסלים.

והיינו שנחלקה התיזומת הוא שנפרדו ב' כפלי העלה האמצעי אחד מהשני, אבל נשארו סמוכים זה לזה, ואז הדין הוא שרק אם רוב התיזומת נחלקה פסול. והימנק היינו שנחלקו ב' כפלי העלי האמצעי זה מזה במיעוט, אך נותרהקו העלים זה מזה.

וראה אורל"צ (ח"ד פל"ב ה"ב בהערות) שביאר: וכל מה שנתבאר לענין נחלקה התיזומת, היינו דוקא בנחלקה התיזומת, אבל אם נחלק עד השדרה ונעשה כהימנק, פסול.

וכתב בכף החיים (ס"י תרמה אות מוח) דלדעת המחבר שנקטם היינו רוב העלים העליונים, הכא נמי ברוב עלים, והעלה העליון סבירא ליה למחבר דאין לו חומרא יותר משאר עלים. וע"ע בביה"ל שדן בזה בדעת השו"ע.

בספר פרי עץ הדר (רו, ח"ג עמ' פב) כתב, שאינו נחשב הימנק רק כאשר נותרהקו הסדקים שזה פונה לכאן וזה פונה לכאן, שנראים ממש כשניים, אבל אם רק נחלקו ונראה רווח בין העלים, אינו פסול, ויש מי שמחמיר גם בזה.

זאת כך, ולא שזה השיעור, אלא שכן הוא ודאי טוב, ואף על פי שבשורש אחד הוא נפגש למטה ובשורש אחד נפגש למעלה, וכן שמעתי מהמקובל הגאון הרב ששון מזרחי. ויש מקילים" שכל שנראה משולש, הרי זה כשר.

ויש להדר כהמחמירים, אבל מעיקר הדין כל שנראה שהוא משולש, כשר.

יש להדגיש, שאין הכונה שיהיו "בערך", אלא כל שנראים כשווים, אבל כל שרואים בברור שאינו שווה, פסול גם למקילים.

הדס בו העלים יוצאים בקו ישר עם שרשי העלים שליד (כשיטת החזו"א)

בתמונה זו נראה ששלושת העלים יוצאים מקו אחד ממש

מהו משולש לדעת רש"י, ראה במילואים.

ה. אם העלים יוצאים בשווה מאותה נקודה, ועלה אחד קצר ואינו מגיע לתחילת הקו הבא, כשר.

• פתחי הלכות •

בילקוט יוסף (עמ' קנ) כתב, שמנהגו של רבנו הגר"ע יוסף, היה לבדוק את ההדסים על ידי מבט מהיר מרחוק מבלי עיון, וכל שנראה שהוא משולש נחשב משולש. ושכן נהגו כמה מורי הוראה בירושלים. והביא שבספר מעדני שלמה (עמ' פז ועמ' צא) העיד על הגרש"ז אורבך שהיה מסתכל על ההדסים מרחוק ולא מדד בדקדוק בקו אחד, שדי שנראה בעין שהוא משולש.

ח. ראה בהערה הקודמת.

נדלדלו העלים

ט. עלי הערבה צריכים להיות יציבים כלפי מעלה בדרך גידולם על העץ. ואם נדלדלו עד שהעלים נוטים כלפי מטה: יש פוסלים^{טו}, ויש מכשירים^{טז}.

נדלדלו העלים, יש פוסלים,
ויש מכשירים

הידור בעלים נאים

הלכלוכים המצויים בערבות, הם ממין חרקים שמהלכים על העלה ומשאירים סימן, והחורים שבהן, נעשים

על ידי הציפורים
ועל ידי חרקים
הקיימים בעץ,
לצורך מניעת
תופעות אלו
מ ש ת מ ש י ם
המגדלים בחומרי
הדברה.

כאשר אכלו הציפורים או שאר מזיקים מעלי הערבה, הערבה
כשרה אך אינה מהודרת ואם נחסרו רוב עליה, פסולה

• פתחי הלכות •

טו. כן כתב להחמיר בספר שונה הלכות (לגר"ח קנייבסקי סוף סימן תרמזו). וכן בספר ארבעת המינים למהדרין (עמ' רסד) הביא שהעיד הגר"ח קנייבסקי שהחזו"א פוסל ערבה שנדלדלו רוב עליה, ע"ש בתמונה שהראה לגר"ח קנייבסקי, שהיא כתמונה המובאת כאן.

טז. כ"כ בהליכות שלמה (פ"י ה"טו) וביאר דפשוט דמה דבעינן דרך גדילתו הוא בענף ולא בעלים, ועוד כתב, דגם בנכפפו העלים שייך שהוא דרך גדילתו, ושכן נהגו אבותינו מעולם, ולא שמענו להחמיר בדבר. ע"כ. וכן כתב בילקוט יוסף (עמ' רג), שדעת הרבה פוסקים להכשיר.

השיטות השונות בביאור מהו הדס משולש

שורשי העלים נפגשים עם הבליטה שתחת העלה. בתמונה זו מקום יציאת העלה הימני נפגש עם מקום הבליטה שתחת העלה השמאלי. בליטה הינה מה שבולט מהענף עצמו, כמסומן באדום לא מקווקו.

הפס האדום המקווקו מראה את מיקום המפגש בין מקום יציאת העלה מן הענף עם הבליטה. הפס הירוק המקווקו מראה שאין מקום יציאת העלה נפגשת עם מקום יציאת העלה

שורשי העלים (היינו מקום יציאת העלה מן הענף) נפגשים בקו שווה (חוט המקיף). בתמונה זו סוף הקצה העליון של מיקום יציאת העלה הימני מן הענף נפגשת בתחתית מקום יציאת העלה מן הענף של העלה השמאלי

תמונה זו היא כתמונה שמעליה, אך ללא הסימונים

שאר שורשי העלים נפגשים גם לא עם הבליטה שתחת העלה

הופיע שוב!

עם הוספות חשובות ותמונות יחודיות

מאוצרותיו ופרי ניסיונו הגדול של
הג"ד **יעקב שכנזי** שליט"א

בחיבור זה ניתן דגש רב על החלק המעשי, דרכי זיהוי של הפסולים השונים, שיטות הפוסקים והכרעת ההלכה

בשילוב תמונות רבות שעל ידי כן יהיה ניתן לזהות באופן מוחלט את הפסולים השונים. נוספו גם הגדרות הלכתיות בדברים הסבוכים, דירוג מהו בכלל 'מהודר' ומהו בכלל 'כשר'.

חדש! פרק מעשי באופן בדיקת הד' מינים, עם נספח תמונות להכרת פגעי המזיקים וגדרי ההלכה, בדגש על הנקודות ההלכתיות הטעונות הבחנת מורי ההוראה.

בסוף כל פרק הובא מדריך תמציתי, בו נכתבו הנקודות עליהם יש להקפיד בבחירת הד' מינים.

ניתן להשיג דרכנו

בטלפון: 058-3212113

או: 052-7627698

הלכות מעשיות לבחירת ארבעת המינים

לבני ספרד ואשכנז

הרב יעקב שכנזי

mn10527634834